

Beredskap

HOS LANDSBYGDSFÖRETAGAREN

Innehåll

Förord	3
Om studiecirkeln	4
Om beredskapsbegreppen	6
Träff 1 – Gården	7
Träff 2 – Bygden	13
Träff 3 – Samhället	18
Träff 4 – Med inbjuden gäst	23
Träff 5 – Avslut och plan för återkoppling	24
Träff 6 – Uppföljning efter ett halvår eller ett år	28
Tips på fördjupning	30
Ordlista	31

Förord

Ihållande värme och torka är utmanande för nästan alla lantbrukare och det fick vi i Västmanland uppleva sommaren 2018. Några omskakande veckor, då vi dessutom drabbades av omfattande bränder, förändrade helt min syn på betydelsen av beredskap.

I efterspelet av bränderna kallade vi till ett informationsmöte för kommunens alla LRF-are, där räddningstjänsten, Länsförsäkringar och kommunalrådet blev inbjudna som panel. Vi informerades om hur en utryckning till en skogsbrand går till, hur vi som markägare kan och förväntas agera och vilka skyldigheter vi har. Det visade sig vara en hel del saker som var oklara för oss markägare. Med den första träffen var bollen i rullning och vi gick vidare med fler träffar, som så småningom mynnade ut i ett studiematerial som kom att användas flitigt i hela Sverige.

I dag 2025, befinner vi oss i en helt ny verklighet. De flesta av oss har på olika sätt fått känna på lynnigt väder med torka eller översvämningar. Pandemin gav andra földeffekter för lantbruket och efter den kom utbrottet av afrikansk svinpest som ytterligare en varningsklocka. Till det har vi idag ett upptrappat säkerhetsläge med krig i Europa. Handelsstörningar och politisk instabilitet påverkar även oss på gårdsnivå, direkt eller indirekt.

Därför är jag extra glad över att ha varit med och arbetat fram detta uppdaterade studiematerial om beredskap. Tillsammans har Lantbrukarnas Riksförbund, Studieförbundet Vuxenskolan och det MSB-finansierade projektet "När krisen eller kriget kommer – beredskapsplanering i primärproduktionen av svenska livsmedel" som leds av SVA skapat underlag för den viktigaste studiecirkeln du kan gå just nu. Syftet är inte att ge dig facit för hur du ska agera, utan snarare att väcka tanken. Vilken beredskap har du idag? Hur kan du och dina grannar samarbeta? Och vad händer om inte bara en utan två eller flera kriser inträffar samtidigt?

Stort LYCKA TILL och kom ihåg att bara tanken på att göra något är bättre än att låta bli. Pratar du dessutom med andra, så är det stor chans att stå bättre rustad om något händer - vad det än är!

Foto: Magnus Nystedt

Håkan Johansson

Lantbrukare och förtroendevald i LRF
Mälardalens regionstyrelse samt initiativtagare till studiecirkel om beredskap

”

I dag befinner
vi oss i en helt
ny verklighet.

Om studiecirkeln

Detta studiematerial är upplagt med tre grundträffar, med ytterligare förslag till tre fördjupningsträffar. Bestäm i gruppen hur ni vill arbeta. Skulle ni vilja gå vidare efter träffarna, finns hjälp och stöd hos såväl LRF som SV. Text och diskussionsfrågor utgår från gårdens och landsbygdsföretagets perspektiv, för att sedan vidga fokus till beredskap i bygden och slutligen på samhällsnivå.

Omvärlden förändras snabbt och svenska myndigheter bedriver omfattande utvecklingsarbete kopplat till beredskap. För aktuell information behöver ni gemensamt besöka relevanta hemsidor löpande under studiecirkeln gång. Tips på fördjupning, inläsningsmaterial och lyssning finns längst bak i detta material.

Målgrupp är landsbygdsföretagare, gärna utifrån LRFs kommunavdelnings upptagningsområde. En mix av engagerade personer från olika verksamhetsinriktningar berikar diskussionen och breddar kunskapsbasen.

Övningsuppgifter och frågeställningar riktar sig framför allt till deltagare som bedriver landsbygdsföretag. Med respekt för att bredden av olika inriktningar är stor, används tilltalet lantbruksföretagare och ibland lantbrukare. Känn er fria att omformulera frågorna, så att de inkluderar alla deltagare i just er grupp.

Det passar utmärkt att bjuda in en gäst från till exempel länsstyrelsen, kommunen eller någon annan myndighet eller organisation vid en fjärde träff. Fundera gärna redan från början på vem eller vilka ni vill bjuda in.

Fördela ansvaret med att förbereda träffarna, ordna fika och annat praktiskt mellan er. Cirkelledaren samordnar träffarna, men det är alla deltagare som tillsammans fyller dem med innehåll.

TILL CIRKELLEDAREN

Detta studiematerial är framtaget i nära samverkan mellan LRF, Studieförbundet Vuxenskolan och det MSB-finansierade projektet "När krisen eller kriget kommer – beredskapsplanering i primärproduktion av svenska livsmedel" som leds av SVA. Medverkande organisationer har sakgranskat materialet. Studiematerialet hjälper dig med upplägg, innehåll och tips för genomförandet av studiecirkeln. Studiematerial **Beredskap hos landsbygdsföretagaren** är kostnadsfritt att använda – men inte gratis att ta fram. Bakom materialet ligger mycket arbete som finansierats bland annat genom Studieförbundet Vuxenskolas viktiga statsbidrag.

Om du vill leda en cirkel i Beredskap kontaktar du närmsta SV-avdelning som hjälper dig vidare. Du hittar kontaktuppgifter på www.sv.se.

Din roll som ledare är att planera och förbereda träffarnas upplägg, leda gruppens samtal och säkerställa att alla deltagare ges möjlighet att delta på lika villkor utifrån sina förutsättningar. Du har också administrativa uppgifter, som att ta närvaro. Som cirkelledare i **Beredskap hos landsbygdsföretagaren** behöver du inga specialkunskaper inom området beredskap. Studiehandledningen ger dig det stöd som du behöver.

Ta gärna fram material att utgå ifrån vid era diskussioner. MSBs broschyr **Om krisen eller kriget kommer** och SVAs skrift **Om krisen eller kriget kommer – till Sveriges lantbruksföretagare** kan du ladda ner och lämpligen ta med redan till den första träffen.

VARMT VÄLKOMMEN SOM CIRKELLEDARE HOS SV!

Om beredskapsbegreppen

Beredskap handlar om att vara redo för en händelse utan att veta vad det är som ska inträffa, hur det kan komma att ske eller när. Krisen kan orsakas av en annan aktör med syfte att orsaka skada, till exempel i form av attentat, sabotage eller i förlängningen väpnat angrepp. Men kriser kan också orsakas av rena olyckor, extremväder eller sjukdomsutbrott. I denna studiecirkel har vi valt att utgå brett ifrån kriser som kan drabba landsbygdsföretagare, oavsett om de orsakats av en medveten handling eller är miljörelaterade.

→ KRIS

Kriser kan se väldigt olika ut och påverka människor på olika sätt. En kris kan vara lokal, nationell eller global. En lokal kris kan vara ett större strömavbrott i en stad. Ett exempel på en nationell kris kan vara en cyberattack mot Sveriges elnät, där någon vill förstöra eller stänga av elen i Sverige. En global kris kan vara en pandemi som exempelvis Coronapandemin, alltså en farlig sjukdom som sprids i många länder.

→ KRIG

Krig är när olika länder använder organiserat militärt våld, riktade attacker eller andra våldshandlingar. Även öppna konflikter mellan områden eller folkgrupper inom ett land kan klassas som krig och kallas då för inbördeskrig. Krig kan ha olika mål som till exempel politiska, religiösa eller ekonomiska. Krig innebär med automatik högsta beredskap, som beskrivs närmare i underlaget längre fram kring begreppet Höjd beredskap.

→ GRÅZON

Begreppet gråzon brukar användas för att beskriva ett tillstånd som inte helt fullt innebär krig, men inte heller fullständig fred. Exempel på aktiviteter i gråzon är underrättelseinhämtning, påverkansoperationer och cyberattacker. Gråzonsaktiviteter genomförs över hela hotskalan. Ett annat ord för gråzon är skymningsläge.

Träff 1 – Gården

Varmt välkomna till den första träffen! Detta pass tar sin utgångspunkt på gårdsnivå ur landsbygdsföretagarens perspektiv. Hur ser beredskapen ut idag? Vilka störningar kan din verksamhet drabbas av och hur kan kontinuitetshantering hjälpa dig att klara framtida utmaningar?

INLEDNING

Börja med att bläddra igenom studiematerialet och titta på stödmaterialet. Gör en runda och presentera er, max tre minuter var:

- Namn
- Verksamhet
- Vilka tankar väcker ordet "beredskap" hos dig?
- Tidigare erfarenhet av kris, störningar eller svåra situationer?

BEREDSKAP PÅ GÅRDSNIVÅ

Beredskap på gårdsnivå handlar om att säkerställa att verksamheten, och ytterst livsmedelsförsörjningen, kan fortsätta även vid kris eller krig. Det omfattar allt från att hantera torka, översvämningar och elavbrott till att klara av störningar i transporter, foderleveranser och IT-system. På gårdsnivå innebär detta allt från att skriftligen dokumentera aktuella rutiner, instruktioner och kontaktlistor, som uppdateras vid behov, till att investera i robusthöjande åtgärder. Som företagare har man ett ansvar att löpande arbeta med kontinuitetshantering, att kartlägga företagets sårbarheter och hot samt ta fram en plan B för oförutsedda händelser.

Den mentala beredskapen om det inträffar en kris eller krig kan variera mycket mellan olika individer. Fundera på hur ni själva skulle reagera? Hur skulle ni hantera det? Det är ofta viktigt att ha handlingskraft att reagera snabbt i påfrestande situationer. Övningarna i studiecirkeln är ett bra sätt att reflektera över hur man skulle hantera situationen. Ta det med er och diskutera det gärna hemma mellan träffarna.

KONTINUITETSHANTERING – HÅLL GÅRDEN IGÅNG VAD ÄN SOM HÄNDER

Vad händer med gårdens verksamhet om det blir elavbrott, vägarna blockeras eller om personalen blir sjuk? Kontinuitetshantering är ett arbetssätt som syftar till att öka verksamhetens motståndskraft vid störningar. Det handlar om att se till att gårdens verksamhet kan fortsätta rulla, oavsett vad som händer.

Kontinuitetshantering gynnar gårdens verksamhet. Genom att genomföra åtgärder som minskar sårbarheten och ta fram reservplaner för att hantera störningar som ändå inträffar, kan verksamheten snabbare återhämta sig. Konsekvenserna av en oönskad händelse mildras, samtidigt som du bidrar till att stärka hela kedjan från jord till bord i kris och krig.

Vilken privat beredskap har du för dig och dina närmaste? Kan du klara värme, födointag och förmåga att hålla kontakt med omgivningen? Hur lång tid klarar du dig? En dag, en vecka eller en vinter?

FAKTA

FÖRVÄNTNINGAR PÅ FÖRETAGARE

Enligt Jordbruksverket och MSB förväntas företagare inom primärproduktionen:

- Ha god kännedom om sin verksamhets sårbarheter exempelvis beroende av el, bränsle, vatten och personal.
- Upprätta beredskapsplaner såsom krispärm med rutiner, kontaktlistor och instruktioner.
- Delta i rådgivning och utbildning.
- Investera i robusthet genom att exempelvis minska beroendet av externa resurser samt öka lagringskapacitet och självförsörjningsgrad.
- Bidra till samhällets beredskap eftersom lantbruksföretag ses som en del av totalförsvaret och kan få en roll i att säkra livsmedelsförsörjningen.
- Ta del av stöd och resurser genom att bland annat söka investeringsstöd och rådgivning via Jordbruksverket och ta del av framtaget utbildningsmaterial.

REKOMMENDERADE ÅTGÄRDER

- Göra en analys av din kontinuitetshantering genom att identifiera kritiska funktioner och resurser.
- Skapa redundans, det vill säga en plan B, exempelvis genom att säkerställa reservkraft och alternativa leverantörer.
- Bygga nätverk genom samverkan med grannar och lokala aktörer.
- Dokumentera och ha uppdaterade rutiner och instruktioner lätt tillgängliga.
- Utbilda personal så att alla vet vad som gäller vid en kris.

Läs mer om beredskap för dig som företagare och primärproducent på Jordbruksverkets och MSBs hemsidor:

www.jordbruksverket.se
www.msb.se

ÖVNINGSUPPGIFT 1

Konsekvensmatris

Kontinuitetshantering handlar om att öka medvetenheten om risker och kritiska beroenden i verksamheten. Den kan ge dig underlag för att prioritera mellan olika riskförebyggande och robusthöjande åtgärder och den hjälper dig att ta fram underlag för kravställning gentemot leverantörer. Du kan minska konsekvenserna av en oönskad händelse genom att skapa reservrutiner som dokumenteras och övas. Vilka delar av gården måste alltid fungera? Vilka (interna och externa) resurser är gårdens verksamhet beroende av? Hur länge kan olika delar i din verksamhet ligga nere innan det får allvarliga följder?

1. Bruttolista störningar (20 minuter)

Fundera på vilka störningar som kan drabba bygden som helhet. Extremväder, sjukdom, krig, olyckor, störningar i infrastruktur och så vidare. Skriv en störning på varje Post-it-lapp.

2. I vilken grad påverkar störningarna just din verksamhet? (10 minuter)

Skatta de olika Post-it-lapparna längs med x-axeln i matrisen på sidan 10. Vilka effekter för de med sig och hur påverkar de just din verksamhet?

3. Vilken beredskap har du idag för respektive störning? (10 minuter)

Skatta på y-axeln den beredskap du har för respektive störning.

LÅG BEREDSKAP

GOD BEREDSKAP

**ORSAKAR
MINDRE
ALLVARLIG
STÖRNING**

**ORSAKAR
ALLVARLIG
STÖRNING**

ÖVNINGSUPPGIFT 2

Kontinuitetsplan

Att ta fram en kontinuitetsplan betyder att man genomför relevanta och prioriterade åtgärder som beskriver hur du, din familj och personal ska agera vid en störning.

1. Titta på matrisen i förra övningen. Fokusera på den översta högra rutan, alltså de störningar som allvarligt påverkar din verksamhet och där du har låg beredskap idag.
2. Ta en Post-it-lapp i taget. Diskutera gemensamt men arbeta enskilt genom att fylla i mallen på sidan 12. Avsätt minst 20 minuter för enskilt arbete, eller arbete två och två.
3. Samla hela gruppen i helsal. Avsätt 20 minuter för att gemensamt titta på era planer, jämföra vad ni skrivit och utbyta erfarenheter.
4. På sidan 34 finns en mall för en mer utförlig kontinuitetsplan för den som vill arbeta vidare på hemmaplan eller gemensamt vid en egen fördjupande träff.

- Är alla i din verksamhet medvetna om hur de ska agera? Förstår alla vad som ska göras vid en kris?
- Gör kontinuitetsplaner som är hanterbara. Kan alla göra det som står i planen?
- Är den meningsfull? Kan du använda mallen för att inkludera alla i verksamheten i reservrutiner? Och är den rätt utformad för att de ska kunna hantera situationen?
- Hur blir reservrutiner tillgängliga? Var behöver det finnas instruktioner?

AVSLUTNING

Avsluta träffen med en runda där var och en lyfter en insikt eller lärdom. Stäm av att alla vet var och när ni ses nästa gång.

[illegible]

Träff 2 – Bygden

Välkomna till den andra träffen! Här fokuserar ni på hur ni kan samverka lokalt i er bygd. Även om varje verksamhet har sina förutsättningar och behov vid en störning, finns det ofta gemensamma aktiviteter som blir avgörande för hur en allvarlig kris hanteras.

INLEDNING

- Finns det frågor, funderingar eller insikter sedan sist ni sågs?
- Har du genomfört, eller planerar att göra, någon åtgärd i din verksamhet för att öka beredskapen?
- Vad är, enligt er mening, en bygd? Diskutera två och två i fem minuter, därefter gemensamt.
- Har du kontaktvägar till de runtomkring dig som du kan behöva samarbeta med om en störning uppstår?

ÖVNINGSUPPGIFT

Scenario för kris

Dela in er i mindre grupper. Välj ut och fördela scenariona 1 till 3 nedan mellan grupperna. Inom varje kategori finns två alternativ. Låt gruppen välja det alternativ av A eller B, som känns mest relevant. Läs igenom scenariot och diskutera därefter nedanstående frågeställningar i minst 30 minuter. Sedan redovisar grupperna för varandra. Diskussionen vinner på att ni som gruppdeltagare har olika verksamheter och erfarenheter, men tänk då på att era svar inte alltid blir samstämmiga!

- 1. Hur stor är sannolikheten att en kris, liknande den i scenariot, skulle inträffa?**
- 2. Vilken beredskap finns idag, i din verksamhet och i samhället?**
- 3. Vad händer om krisen skulle bli långvarig?**
- 4. Finns det något ni kan åtgärda, i er verksamhet eller i bygden, för att bli mindre sårbara vid en liknande händelse?**
- 5. Om ni hinner kan ni titta på de övriga scenariona. Vad händer om ytterligare en av dessa händelser infaller samtidigt, så att ni måste hantera två kriser parallellt?**

SCENARIO 1: EL OCH IT

A) Ingen el, inget nät

Det är november, nysnö och fem minusgrader. När du vaknar på morgonen är det strömlöst på hela gården och det ser ut att vara nersläckt även hos grannarna. När du försöker gå in på eldistributörens app för avbrottsinformation, inser du att även mobilnätet är ur funktion.

B) Cyberattack

Mitt i ett arbetspass stänger skärmen ner. Du tror först det är uppkopplingen som slagits ut. Men när du går in på mobilen verkar webbläsaren svara, så det mobila nätverket funkar som det ska. Efter en snabb avstämning med en kollega i en annan del av landet, med liknande verksamhet som du, visar det sig att läget är samma där. Du går då in på Länsstyrelsens hemsida för att söka information, men får bara upp ett felmeddelande om att webbplatsen inte kan nås.

SCENARIO 2: EXTREMVÄDER

A) Torka

Det har varit fyra mycket torra år där du har din verksamhet och i år är grundvattennivån rekordlåg. Redan förra sommaren tog du lån för att genomföra investeringar och anpassa din verksamhet till de torrare förutsättningarna. Men trots att du tagit till alla åtgärder som står i din makt är läget mycket kritiskt. Ekonomin är ansträngd och både du och eventuella medarbetare är utarbetade. Nu är det tre dagar kvar till midsommar och väderprognosen utlovar en långvarig värmebölja med risk för värmererekord över hela landet.

B) Översvämning

Efter en mycket torr sommar infaller en period med kraftig nederbörd. Det har regnat 30 till 80 millimeter per dag, de senaste tre dagarna. Vattnet har orsakat stora skador på din skörd, det är översvämningar i flera byggnader och vissa delar av din by ligger helt under vatten. Dag fyra av ovädret tillstötter dessutom hård vind och den stora vägen spolats bort. Du kan nu konstatera att årets skörd är helt förstörd.

All kollektivtrafik stängs ner. Det går inte att åka med vanlig bil, än mindre med lastbil. Det betyder att inga leveranser kan nå din gård och inga varor eller produkter kan heller lämna. Du söker information på nätet hos berörda myndigheter, men uppgifterna är knapphändiga.

SCENARIO 3: OMFATTANDE SJUKDOMSUTBROTT

A) Pandemi

Under de senaste veckorna har nyheterna återkommande rapporterat om ett globalt utbrott av en ny variant av influensa, ursprungligen spridd av fåglar. Virusets, som är mycket smittsamt, smittar även människor. Det orsakar feber, huvudvärk, kräkningar och kraftig magsmärta, i några fall med dödlig utgång för små barn och äldre.

Vid morgonens nyheter konstateras att epidemin nu även drabbat Europa med ett större utbrott och fem konstaterade fall finns nu i Sverige. Myndigheter har gått in i stabsläge. Skolor och alla typer av offentliga aktiviteter har stängt ner. Du hade tåggluffande gäster boende på din gård för några dagar sedan och du känner nu en tilltagande huvudvärk och upplever synbortfall.

B) Zoonos

Du får meddelande via sms att din gård befinner sig inom avspärrat område, då en epizooti påvisats på en gård cirka sju kilometer bort. Samtidigt plingar nyhetsnotiser på mobilen om smittan. Den beskrivs som en zoonos (en sjukdom eller infektion som på ett naturligt sätt kan spridas mellan djur och människor) och krisläge konstateras. Du är ensam hemma och väntar en stor leverans av insatsmedel. Dina medarbetare och din familj är bortresta och du har ingen att diskutera situationen med. Du försöker ringa såväl din veterinär som Länsstyrelsen. Men veterinären vet inte mer än du och det är så många som ringer till Länsstyrelsen och Jordbruksverket att det är omöjligt att komma fram.

ÖVNINGSUPPGIFT

Diskussionsfrågor

Redovisa för varandra hur ni har resonerat i de olika grupperna kring era scenarios. Öppna sedan för en gemensam diskussion, utifrån frågorna:

1. **Vad kan ni samverka kring lokalt?**
2. **Behöver ni göra några gemensamma åtgärder?**
3. **Hur håller ni kontakt om mobilnät eller vägar skadas?**
4. **Finns det någon trygghetspunkt hos er?**
5. **Hur spelar tidsaspekten in?
Hur lång uthållighet har du?**

Tänk på att en kontaktlista eller inventarieförteckning över gemensamma resurser i bygden kan bli en "shoppinglista" för kriminella om den kommer i fel händer!

BEREDSKAP FÖR DJURÄGARE

För djurägare finns ytterligare aspekter av beredskap att väga in. Olika djurslag kräver också olika åtgärder och smittskyddet påverkas också av hur verksamheten på gården ser ut. Börja med att skaffa er en bild av vilken information ni kan finna på webben, genom att välja ut några av hemsidorna nedan. Välj de som är relevanta för er. Titta gemensamt via stor datorbild, eller dela upp arbetet och sök i varsin dator eller mobil och berätta för varandra om det ni hittat.

FAKTA

MER INFORMATION OM BEREDSKAP FÖR DJURÄGARE

www.lrf.se Allmän information om beredskap för lantbruk och landsbygdsföretagare

www.jordbruksverket.se Beredskap för djurägare, evakuering av djur samt vattenbrist

www.sva.se Djurhälsa och epizootisjukdomar. Här finns även information om flera olika sjukdomar däribland blåtung, salmonella, newcastlesjukan, fågelinfluensa samt afrikansk svinpest.

ÖVNINGSUPPGIFT

Diskussionsfrågor

Diskutera nedanstående frågor, två och två. Dra gärna nytta av att ni har olika kompetens utifrån olika verksamhetsområden eller företagsinriktningar. Passa på att utbyta erfarenheter!

- 1. Om du har djur, och beroende av vilket djurslag du har, så fundera över vilka allvarliga och eller vanligt förekommande djursmittor du behöver ha koll på.**
- 2. För vilka sjukdomar finns vaccin?**
- 3. Hur arbetar du med smittskydd idag? Byt gärna erfarenheter om kontrollprogram och smittskyddsåtgärder om ni har olika djurslag representerade i gruppen!**
- 4. Vilka konsekvenser skulle smitta på gården och eventuellt medföljande beslut om restriktioner från Jordbruksverket, en så kallad spärr, få för dig?**
- 5. Om en närliggande gård drabbas av djursmitta, kan du hamna i en zon med restriktioner. Vad skulle det innebära för dig?**

Du som har djur har enligt djurskyddsbestämmelserna ansvar för att dina djur får tillräckligt med vatten av god kvalitet. Det gäller också vid tillfällen då det kan bli brist på vatten. Om du har djur behöver du även ha en plan för att flytta djuren om situationen kräver det, till exempel vid brand eller översvämning.

AVSLUTNING

Avsluta träffen med en summeringsrunda. Vad tar ni med er? Finns det något du behöver åtgärda i din egen verksamhet eller tillsammans med andra i bygden? Stäm av att alla vet var och när ni träffas nästa gång.

Träff 3 – Samhället

Välkomna till den tredje träffen där ni fördjupar er i samhällets ansvar samt vilken beredskap som finns på kommunal och regional nivå. Ni går även igenom några viktiga begrepp.

INLEDNING

Börja med en runda där var och en får lyfta eventuella frågeställningar sedan förra träffen.

- Har du gjort någon åtgärd i din verksamhet?
- Finns det någon ni skulle vilja bjuda in till nästa träff?
- Vem tar, i så fall, ansvar för att bjuda in?
- Gör en genomgång av faktarutorna nedan.

BEREDSKAP OCH CIVILT FÖRSVAR

Det civila försvaret, tillsammans med det militära försvaret, utgör Sveriges totalförsvaret. Det civila försvaret handlar ytterst om samhällets motståndskraft vid krigsfara och krig och inkluderar statliga myndigheter, kommuner, landsting och regioner, privata företag samt frivilligorganisationer.

Det civila försvaret och krisberedskap regleras i lagar och förordningar som bland annat tar upp ansvar. Där har vissa myndigheter mer ansvar än andra.

När det uppkommer en samhällsstörning, bidrar alla som har beröringspunkt kring händelsen utifrån sitt ansvarsområde. Detta gäller även företag och privatpersoner, vilket utgör fundamentet för den civila beredskapen.

PRINCIPER I DEN CIVILA BEREDSKAPEN

Ansvarsprincipen innebär att den som har ansvar för en verksamhet i normala situationer också har ansvar vid kriser och störningar.

Närhetsprincipen innebär att samhällsstörningar ska hanteras där de inträffar, av de som är berörda och ansvariga, exempelvis på kommunnivå.

Likhetsprincipen innebär att vid samhällsstörningar ska verksamheten fungera som vid normala förhållanden så långt det är möjligt.

Det finns idag 61 statliga myndigheter som är så kallade beredskapsmyndigheter. Ett exempel är landets 21 länsstyrelser, som ska samverka med Försvarsmaktens militärregioner för att samordna totalförsvaret på regional nivå.

BEREDSKAPSSEKTORER

Det civila försvaret är indelat i tolv beredskapssektorer, utifrån olika samhällsfunktioner såsom livsmedelsförsörjning och dricksvatten, energiförsörjning och transport. Beredskapssektorerna ska arbeta för att förbättra förutsättningarna för att samhället ska kunna fungera även under kris eller krig. Varje beredskapssektor leds av en sektorsansvarig myndighet. Som exempel ingår primärproduktion av livsmedel i beredskapssektorn livsmedelsförsörjning och dricksvatten, ledd av Livsmedelsverket. I denna sektor ingår även myndigheterna Jordbruksverket, länsstyrelserna, Naturvårdsverket och Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA).

FRIVILLIGA FÖRSVARSGRUPPORGANISATIONER

De ideella och medlemsstyrda organisationerna har uppdrag mot olika beredskapsområden. Frivilliga försvarsorganisationer (FFO) utgörs av 18 ideella och medlemsstyrda försvarsorganisationer där Civilförsvarsförbundet är en.

FRIVILLIGA FÖRSVARSGRUPPATIONERNA OCH FRIVILLIGA RESURSGRUPPER

- Frivilliga försvarsorganisationerna (FFO) är en särskild grupp ideella organisationer.
- Deras uppgifter bestäms av Försvarsmakten och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) i samverkan med andra myndigheter med uppgifter inom totalförsvaret.
- I många kommuner finns Frivilliga Resursgruppen (FRG) som underordnas kommunen.
- FRG organiserar medlemmar från olika FFO så att de kan bistå med viktiga insatser vid en kris eller höjd beredskap.
- FRG är ett avtalsbaserat koncept hos kommuner. Det regleras inte i någon lag eller förordning och varje kommun avgör själv om den vill inrätta en FRG.
- Vissa kommuner väljer att bara samverka genom FRG. Andra kommuner samverkar direkt även med andra föreningar. Kommunerna kan också ha egna frivilligrupper.

KOMMUNENS ANSVAR

- Kommunerna ska upprätthålla viktiga samhällsfunktioner även vid kris och höjd beredskap (avseende vatten, el, äldreomsorg, skola, räddningstjänst med mera).
- Lagen (2006:544) om kommuners och regioners åtgärder vid extraordinära händelser samt totalförsvarslagen styr deras skyldigheter.
- Kommunen ska ha en krigsorganisation redo för störningar och upprätthålla viktiga funktioner.

AVSLUTNING

Gör en runda i gruppen för att stämma av hur ni vill gå vidare. Studienplanen föreslår en fjärde träff med inbjuden gäst, en femte avslutande träff samt återträff efter ungefär ett år för återkoppling och utvärdering av arbetet.

- Vill ni ses en fjärde och femte träff?
- I så fall, kom överens om vilken gäst ni vill bjuda in och vem i gruppen som ansvarar. Det kan till exempel vara kommunens beredskapshandläggare, samordnare på länsstyrelsen eller leverantörer av viktiga insatsmedel. Fundera också över om ni vill öppna träffen för fler deltagare och i så fall hur inbjudan ska gå ut.
- Stäm av att alla vet var och när ni ses nästa gång.

ÖVNINGSUPPGIFT

Diskussionsfrågor

1. Vad innebär de grundläggande principerna för den civila beredskapen för din verksamhet?
2. Vad vet du om de frivilliga försvarsorganisationerna?
3. Vet du, till exempel, om du kan få stöd av en FFO i din verksamhet?

FAKTA – BEGREPP

HÖJD BEREDSKAP

Höjd beredskap är ett samlingsnamn för beredskapsnivåerna **Skärpt beredskap** och **Högsta beredskap**, nedan. Regeringen kan besluta om höjd beredskap om det utbryter krig och konflikter i vårt närområde, eller om läget i övrigt i omvärlden allvarligt påverkar vårt land eller hotar vår säkerhet och självständighet. Höjd beredskap ger regeringen större handlingsfrihet att agera och fatta beslut.

SKÄRPT BEREDSKAP

Skärpt beredskap är den lägre av de två nivåerna. Om regeringen beslutar om skärpt beredskap bedöms Sverige vara i krigsfara, eller råder liknande utomordentliga förhållanden, föranledda av att det är krig utanför Sveriges gränser. Då ska samhället börja ställa om för att möta totalförsvarets behov. Samtidigt ska ordinarie verksamhet fortsätta i så stor utsträckning som möjligt.

HÖGSTA BEREDSKAP

Högsta beredskap är den högsta av de två beredskapsnivåerna och råder automatiskt om Sverige hamnar i krig. Om regeringen beslutar om högsta beredskap kan det också handla om att det råder krigsfara, alltså inte krig. All samhällsverksamhet som bedrivs ska då stödja totalförsvaret. Myndigheter och kommuner ska krigsorganiseras och allmän tjänsteplikt införs.

ÖVNINGSUPPGIFT

Samhällets beredskap

Titta på er kommuns hemsida. Om ni kommer från olika kommuner är det intressant att jämföra likheter och skillnader. Ta reda på och diskutera:

- 1. Vilken information finns om kris och beredskap?**
- 2. Finns det en beredskapshandläggare i kommunen?**
- 3. Vilka aktuella processer pågår? Hur tar ni reda på mer om vad som gäller och vilket arbete som pågår?**

BESÖK LÄNSSTYRELSENS HEMSIDA:

- 1. Vilken information finns om kris och beredskap?**
- 2. Finns det en funktion som hanterar kris och beredskap?**
- 3. Vilka aktuella processer pågår?**
- 4. Hur tar ni reda på mer om vad som gäller och vilket arbete som pågår?**
- 5. Vad gäller specifikt för din typ av verksamhet?**

Träff 4 – Med inbjuden gäst

Välkommen till en träff med inbjuden gäst! Denna träff går utmärkt att öppna för fler gäster, så nu kommer ni som deltagare kanske från ett större geografiskt område eller från flera olika föreningar och verksamheter. Dra då nytta av era olika kunskaper och erfarenheter.

INLEDNING

Börja med att presentera upplägget för träffen samt eventuella gäster eller föreläsare. Berätta gärna något om studiecirkeln och vad ni kommit fram till tidigare, om det är fler deltagare än just ni som redan träffas i studiecirkeln. Låt en person anteckna frågeställningar och idéer som kommer upp, för att sedan säkerställa att alla frågor tas om hand innan ni avslutar träffen.

INBJUDEN GÄST

Lämna över till er gästföreläsare. Utse en person bland er som kan fånga upp frågor och moderera samtalet. Bryt gärna upp föredraget med en bikupa eller runda, för klargörande frågor. Särskilt om gästen pratar längre än 40 minuter.

FIKA OCH ÖPPEN DISKUSSION

Gör en paus för bensträckare och fika. Diskutera sedan i mindre grupper eller tillsammans. Förslag på frågeställningar:

- Egna reflektioner efter genomgången. Vad tar du med dig?
- Gemensamma reflektioner. Vad vill ni skicka med er gäst?
- Finns det något utvecklingsområde som ni vill arbeta vidare med i studiecirkelgruppen?

AVSLUTNING

Summera träffen och stäm av om det finns obesvarade frågor eller områden där ni vill arbeta vidare. Tacka er inbjudne gäst och eventuella övriga deltagare. Nästa gång ni ses är det dags för den sista träffen!

Träff 5 – Avslut och plan för återkoppling

Nu är det dags att summera cirkelträffarna, se vad ni åstadkommit men också blicka framåt!

INLEDNING

Ta fram era gemensamma anteckningar från cirkelns träffar. Cirkelledaren får gärna sammanfatta vad ni tagit upp och vilka frågeställningar som kvarstår. Titta gärna på minnesanteckningar och presentationer från förra träffen.

ÖVNINGSUPPGIFT 1

Kraftsamlingsanalys

Under träffarna har ni arbetat med såväl er egen beredskap som det gemensamma läget i bygden och samhället. Dela in er i grupper, två och två, och svara i matrisen på nästa sida. Eller rita upp rutorna på ett gemensamt blädderblocksark och skriv de områden ni identifierat på Post-it-lappar. Börja med nuläget i form av era befintliga styrkor och svagheter. Gå sedan vidare till framtida möjligheter och hot. Avsätt minst 30 minuter för diskussion i mindre grupper och därefter gemensam dialog.

ÖVNINGSUPPGIFT 1

Kraftsamlingsanalys

STYRKOR	SVAGHETER
MÖJLIGHETER	HOT

ÖVNINGSUPPGIFT 2

Så går vi vidare

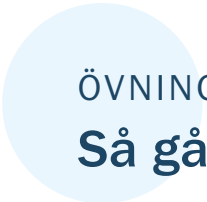
Dela ut tomma A4-ark till alla deltagare. Avsätt 7 minuter där ni arbetar enskilt med att svara på frågorna på nästa sida. Därefter jämför ni era svar och ser om det finns något område som ni gemensamt vill gå vidare med i bygden eller i en mindre arbetsgrupp.

AVSLUTNING

Bestäm om ni vill ses igen om ett halvår eller ett år, för att utvärdera vad ni åstadkommit och göra en uppföljning av behovet av fortsatt arbete med beredskap och oförutsedda händelser. Utse en eller några personer som, i så fall, ansvarar för att kalla till och förbereda träffen.

Nu har studiecirkeln i beredskap nått sitt slut. Gör en runda där var och en får säga ett ord eller en mening om vad som varit det allra bästa med träffarna.

Klappa varandra och er själva på axeln. Ni har gjort ett stort och viktigt arbete både för er bygd och för er själva!

ÖVNINGSUPPGIFT 2

Så går vi vidare

DETTA TAR JAG MED MIG FRÅN TRÄFFARNA

DETTA VILL JAG ARBETA VIDARE MED

DETTA SKA VI TILLSAMMANS ARBETA VIDARE MED

Träff 6 – Uppföljning efter ett halvår eller ett år

Här följer några förslag inför en extra träff som uppföljning, kanske ett halvår eller år efter att den ordinarie träffen avslutats. Oavsett vilket tema ni väljer, så är det bra att inleda träffen med en runda där var och en får berätta vad som hänt sedan sist, för att utifrån nya erfarenheter identifiera gemensamma utmaningar.

FÖRSLAG: NÖHRA

Arbeta gemensamt med att uppdatera nuläge och utveckling med hjälp av metoden NÖHRA. Diskutera gemensamt, men skriv ner era egna svar och åtgärder enskilt. Utse en person som håller tiden och avsätt tio minuter för varje fråga. När ni arbetat färdigt jämför ni era svar och ser om ni har gemensamma utvecklings- eller aktivitetsbehov.

Nuläge – Hur ser er beredskap ut idag? Vilka kriser har ni beredskap för?

Önskat läge – Vilka kriser behöver ni ha beredskap för? Vilken typ av störningar skulle du behöva en plan för att hantera?

Hinder – Vad är det som hindrar er att nå önskat läge?

Resurser – Vad behöver du för att nå önskat läge? Det kan handla om investeringar, kunskap, möjlighet att avsätta tid och så vidare.

Aktivitet – Vad behöver du göra? Vilka aktiviteter vill och behöver du prioritera? Vem ansvarar och när ska det vara klart?

FÖRSLAG: STUDIEBESÖK PÅ GÅRD

Planera in ett studiebesök hos någon av deltagarna som arbetat systematiskt med gårdens beredskap. Kombinera rundvandring i verksamheten med tid för fika och dialog.

FÖRSLAG: STUDIEBESÖK HOS EN ORGANISATION ELLER MYNDIGHET

Besök er kommun, länsstyrelse eller någon organisation eller större företag som arbetar med beredskap, för att få en inblick och kanske kunskapsutbyte med en annan bransch.

FÖRSLAG: FÖRELÄSNING

Boka in en intressant föreläsare. Öppna gärna för fler deltagare än den ursprungliga studiecirkelgruppen att delta. Kanske vill ni fördjupa er i IT-säkerhet, få en uppdatering kopplat till en viss djursjukdom eller göra en omvärldsspaning kopplat till säkerhetsläget i omvärlden? Avsätt tid för dialog!

FÖRSLAG: KONTINUITETSHANTERING PÅ GÅRD

Träffas i en arbetsgrupp och arbeta vidare med en fördjupad plan för er kontinuitetshantering. Utgå ifrån mallen på sidan 34. Arbeta enskilt, men utbyt erfarenheter. Kanske vill ni också ta hjälp av en rådgivare som bollplank. Se Jordbruksverkets hemsida för mer information och rådgivning.

Tips på fördjupning

www.krisinformation.se	Frivilliga Försvarsorganisationer (FFO)
www.riksdagen.se	Förordning (2022:524) om statliga myndigheters beredskap
www.fhs.se	Försvarshögskolan, rapporter och utbildningar
www.forsvarsmakten.se	Försvarsmakten, Samverkan militärt och civilt, totalförsvar, krigsplacering och om NATO
www.sjv.se	Jordbruksverket, information till primärproducenter och uppdaterade rapporter.
www.livsmedelsverket.se	Livsmedelsverket, information till livsmedelsföretagare samt rapporten Hur säkert är ditt företag.
www.lrf.se	LRF , allmän information om beredskap för lantbruks- och landsbygdsföretagare
www.lantlyftet.se	Lantlyftet, om arbetsmiljö inom Sveriges lantbruks- och trädgårdsnäring
www.msb.se	MSB, broschyren Om krisen eller kriget kommer samt utbildningar och information om kontinuitetshantering, informationspåverkan, reservkraft, krisberedskap och civilt försvar
www.mpf.se	Myndigheten för psykologiskt försvar, digitalt temabibliotek
www.regeringen.se	Regeringens proposition om Totalförsvaret 2025–2030 (2024/25:34)
www.sva.se	Statens veterinärmedicinska anstalt, information om djursjukdomar och aktuellt smittläge samt Broschyren Om krisen eller kriget kommer till Sveriges lantbruksföretagare
www.sv.se	Studieförbundet Vuxenskolan, Bygdens Beredskap
Kommunens hemsida	Kommunens beredskapsplan och Risk och sårbarhetsanalys (RSA)

NÅGRA INTRESSANTA PODDAR FÖR LYSSNING INFÖR TRÄFFARNA

- Krisledningspodden med Mats Bohman
- Folk- och Försvarpodden
- Svenska Lottakårens podd
 - Avsnitt 196 Mat till folket i kris och krig
 - Avsnitt 210 Lokalberedskap bygger vi tillsammans
- Aftonbladet Ledare
 - Avsnitt om Höjd beredskap
- Säkerhetsrådet frivärld

Ordlista

Allmän tjänsteplikt

Den som inte är värnpliktig eller civilpliktig omfattas av den allmänna tjänsteplikten. Vid höjd beredskap ska den som har allmän tjänsteplikt stötta landet så att viktiga delar av samhället fungerar, till exempel genom att fortsätta gå till sitt vanliga arbete eller utföra andra uppgifter som är viktiga för totalförsvaret.

Civilplikt

Civilplikten ser till att personer med rätt kompetens tillförs viktiga samhällsfunktioner, så att samhället ska fungera också vid höjd beredskap. Civilplikten binder, till skillnad från den allmänna tjänsteplikten, dessutom de enskilda till en viss tjänstgöring redan i fredstid.

Civilt försvar

Civilt försvar är all verksamhet (myndigheter, kommuner, företag och frivilligorganisationer) som ska hålla samhället igång vid höjd beredskap och krig. Det omfattar bland annat sjukvård, el- och vattendistribution samt transporter och livsmedelsförsörjning.

Civilsamhälle

De föreningar, frivilligorganisationer, samfund och enskilda som är verksamma utanför stat och näringsliv utgör civilsamhället. Civilsamhället spelar en nyckelroll i krisberedskap och civilt försvar, genom lokala nätverk och resurser.

Egenberedskap

Att som enskild person eller hushåll förbereda sig på att klara en kris (exempelvis ett strömavbrott) utan stöd från samhället under en viss period är egenberedskap. MSB rekommenderar (våren 2025) att man har försörjning för att klara sig minst sju dagar. Det kan ändras, så se MSBs hemsida för aktuell information.

Epizooti

En epizootisjukdom är en allvarlig smittsam djursjukdom som kan utgöra ett hot mot människors eller djurs hälsa, eller få stora ekonomiska konsekvenser.

FRG (Frivilliga Resursgruppen)

En lokal grupp av utbildade frivilliga som kan förstärka kommunens ordinarie resurser vid kris eller höjd beredskap. FRG samordnas ofta via Civilförsvarsförbundet eller via kommunen.

Försörjningsberedskap

Planering för att säkra tillgång till mat, vatten, el, bränsle och andra nödvändigheter under kris eller krig benämns som försörjningsberedskap, men kan även kallas försörjningssäkerhet.

Försvarsmakten

Försvarsmakten är statens militära organisation, med ansvar att försvara Sveriges territorium mot väpnade angrepp. Försvarsmakten samarbetar med civila myndigheter och civilsamhället i totalförsvaret.

Höjd beredskap

Regeringen beslutar om detta tillstånd vid krigsfara eller krig. Det innebär att hela samhället ska mobilisera för att möta hotet och skydda viktiga funktioner såsom sjukvård, el, IT och livsmedel. Höjd beredskap delas in i skärpt beredskap och högsta beredskap.

Hybridangrepp

En metod att undergräva samhällets stabilitet med både militära och ickemilitära medel, till exempel sabotage, cyberattacker och desinformation. Beredskap för hybridangrepp krävs inom både militärt och civilt försvar.

Krigsorganisation

Krigsorganisation är benämningen på en kommun eller myndighets plan och organisation för att fortsätta sin verksamhet under krig eller krigsfara. En sådan inkluderar bland annat vilka personer som ska tjänstgöra samt var och hur resurser ska fördelas.

Krigsplacering

Ett beslut om att en person ska ha en viss uppgift i totalförsvaret vid höjd beredskap eller krig. Den krigsplacerade kan kallas in för tjänstgöring.

Krisberedskap

Samhällets och individers förmåga att hantera större störningar såsom stormar, pandemier och sabotage i fredstid. Krisberedskap utgör en del av civilt försvar och gäller alltså även vid fredstida händelser.

Myndigheten för civilt försvar (MCF)

MCF är en statlig myndighet som ansvarar för att samordna Sveriges krisberedskap och det civila försvaret. MCF ger även råd till allmänheten om egenberedskap och hantering av kriser. Heter idag Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), men byter namn 2026-01-01.

Myndigheten för psykologiskt försvar (MPF)

MPF är en statlig myndighet som ansvarar för att stärka samhällets motståndskraft mot desinformation, propaganda och påverkanskampanjer som kan uppstå vid kris eller krig. MPF ger råd om hur man identifierar och bemöter rykten och falsk information.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)

Statlig myndighet som ansvarar för att samordna Sveriges krisberedskap och det civila försvaret. Ger också råd till allmänheten om egenberedskap och hantering av kriser. Nytt namn från 2026-01-01: Myndigheten för civilt försvar (MCF), ovan.

North Atlantic Treaty Organization (NATO)

En försvarsallians med främst europeiska länder och Nordamerika. Sverige är medlem i NATO och har därmed förpliktelser som värdlandsstöd, vilket kan innebära att ta emot och stödja allierade styrkor.

Psykologiskt försvar

En del av totalförsvaret som ska motverka påverkanskampanjer och spridning av rykten eller propaganda. Psykologiskt försvar syftar till att befolkningen ska ha tillit till myndigheter samt motståndskraft mot felaktig information.

Risk- och sårbarhetsanalys (RSA)

Ett strukturerat arbetssätt för att identifiera, beskriva och bedöma risker och sårbarheter, som grund för att identifiera åtgärder som kan stärka beredskapen.

Särskilda samlingsplatser

Se Trygghetspunkt, nedan.

Totalförsvaret

Totalförsvaret utgör all verksamhet som behövs för att förbereda Sverige för krig, inklusive både militärt försvar och civilt försvar. Alla aktörer i samhället (stat, kommun, företag och civilsamhälle) bidrar på olika sätt.

Totalförsvarsplikt

Det är en lagstadgad skyldighet för svenska medborgare mellan 16 och 70 år att delta i totalförsvaret, om regeringen beslutar om det. Totalförsvarsplikt kan innebära värnplikt och civilplikt såväl som allmän tjänsteplikt.

Trygghetspunkt

En plats som inrättas vid kris eller höjd beredskap. Där kan invånare få värme, mat och information. En Trygghetspunkt (även kallad Särskild samlingsplats) drivs av kommunen eller av föreningar i samverkan, till exempel en bygdegårdsförening.

Viktigt Meddelande till Allmänheten (VMA)

VMA är ett system för att varna och informera befolkningen vid allvarliga händelser, bland annat genom utomhussignalen "Hesa Fredrik", sms och Sveriges Radio P4.

Värdlandsstöd

Det är Sveriges skyldighet enligt NATO-medlemskapet att ta emot och stödja allierade styrkor vid en kris eller konflikt. Värdlandsstödet kan innebära logistik, sjukvård, boende och annan praktisk hjälp.

Zoonos

En sjukdom som kan spridas mellan djur och människor. Zoonoser är viktiga att hålla koll på eftersom de kan påverka både folkhälsa och djurhälsa.

OM LRF

LRF är en partipolitiskt obunden intresse- och företagarorganisation för jord- och skogsbrukare. LRF arbetar för att skapa bättre förutsättningar och stödja medlemmarna i deras verksamheter.

LRFS VÄRDEGRUND

Vi är ansvarstagande – Vi bedriver våra verksamheter på ett ansvarstagande sätt, så att vi tillsammans bidrar till en positiv och hållbar samhällsutveckling.

Vi är trovärdiga – Vi skapar trovärdighet genom kompetens, öppenhet och respekt för människor, djur och natur.

Vår demokratiska grundsyn – Vår organisation utvecklas ur en demokratisk grundsyn och arbetar aktivt för alla människors lika värde.

OM SV

Studieförbundet Vuxenskolan, SV, är en idéburen folkbildningsorganisation med visionen om ett samhälle där människor växer genom kunskap, insikt och delaktighet. SV har idag verksamhet i landets alla kommuner och varje år når vi cirka 1 miljon människor med våra folkbildande aktiviteter. Hos oss finns alltid plats för folkbildning.

Vår värdegrund hävdar principen om människors lika värde baserat på de grundläggande mänskliga rättigheterna. Vår syn på bildning bygger på människans förmåga att själv forma sitt liv tillsammans med andra människor. Den utgår från individens rättigheter och skyldigheter att som aktiv medborgare ta ansvar för en samhällsutveckling som stärker den liberala demokratin.

OM PROJEKTET NÄR KRISEN ELLER KRIGET KOMMER

Beredskapsplanering i primärproduktionen av svenska livsmedel

SVA leder under åren 2023–2025 det MSB-finansierade projektet **När krisen eller kriget kommer – beredskapsplanering i primärproduktionen av svenska livsmedel**. Projektet drivs i samverkan mellan myndigheter och näringslivet. Syftet är att öka primärproduktionens förmåga att arbeta förebyggande för att bättre klara en kris, ta fram alternativa planer för att ta sig igenom en kris samt för att snabbare kunna återhämta sig efter en kris. Projektet erbjuder även rådgivare möjlighet att öka sin kompetens inom området.

KONTAKTPERSONER

Maria Mehlqvist, LRF

maria.mehlqvist@lrf.se

Kristina Agerviken, LRF

kristina.agerviken@lrf.se

Caroline Ullman, SV

caroline.ullman@sv.se

Bearbetning text Erika Olsson, Vreta Jord & Ord

erika@vretagard.se

Studiematerialet **Beredskap hos landsbygdsföretagaren** är framtaget 2025 av LRF, SV samt projektet När krisen eller kriget kommer.

MALL
Forts

Fortsatt arbeid med kontinuitetshandtering

[illegible]